

ЕКОЛОГІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

Анотація. У статті аналізується необхідність формування у майбутнього педагога екологічної компетентності. Розглянуто педагогічні умови підвищення ефективності освітнього процесу з формування екологічної компетентності майбутнього педагога.

Ключові слова: екологічна компетентність педагога, професійна підготовка, педагогічні умови, екологічна компетентність, педагоги.

Koshel Anna

Chernihiv national pedagogical university named T.G. Shevchenko
(Chernigov, Ukraine)

ECOLOGICAL COMPETENCE AS PART OF PROFESSIONAL PREPARATION OF FUTURE TEACHERS

Abstract. The article analyzes the necessity of forming a future teacher of environmental expertise. Considers pedagogical conditions of increase of efficiency of educational process of ecological competence of future teachers. **Keywords:** future pre-school teachers' ecological culture, pre-school education, pedagogical environmental complex, ecological culture development, procedure.

Keywords: ecological competence of the teacher, training, pedagogical conditions, environmental competence, teachers.

Необхідність оновлення і підвищення якості дошкільної освіти в Україні вимагає зміни внутрішньої позиції вихователя, його ціннісно-сміслового визначення як необхідної умови для прийняття та розвитку нових педагогічних ідей, в тому числі і в області екологічної освіти дітей. Очевидно, що дошкільне дитинство - відповідальний період в житті людини, коли закладаються основи його правильного ставлення до навколишнього світу (природі, речам, людям), ціннісної орієнтації в ньому. Саме в цьому віці починають формуватися основи екологічної компетентності особистості. Однак формування цього виду компетентності дітей неможливо без спеціально підготовлених педагогічних кадрів в даній науковій сфері. Це положення актуалізує проблему розвитку екологічної компетентності майбутніх педагогів дошкільних освітніх установ, спрямовану на формування екологічної свідомості їх особистості та спеціальних знань в області екології, емоційно-ціннісного ставлення до природи, відмову від споживацького ставлення до неї, розвиток готовності цілеспрямовано і грамотно вибудовувати взаємини зі світом природи і вчити цьому дітей.

Компетентність є важливою складовою екологічної культури, без розвитку якої людство не має майбутнього. Як зазначають науковці, громадяни

всіх категорій, вікових груп і сфер діяльності мають бути охоплені глибоким оволодінням екологічними знаннями, формуванням екологічного мислення, свідомості і культури.

Екологічна компетентність передбачає наявність глибоких знань про навколишнє середовище, екологічний стиль мислення, що зумовлює відповідальне ставлення до природи та свого здоров'я; уміння й досвід розв'язання екологічних проблем; безпосередню участь у природоохоронній роботі, а також здатність прогнозувати можливі негативні віддалені наслідки природоперетворювальної діяльності людини. Чільне місце у формуванні екологічної компетентності майбутнього фахівця займає екологічна освіта, що стосується всіх сфер матеріальної і духовної діяльності людини.

Так, В.В. Гузь [1] розглядає екологічну компетентність як здатність «бачити», формулювати і вирішувати екологічну проблему у конкретній навчальній або практичній життєвій ситуації.

Під екологічною компетенцією В.А. Даниленкова розуміє «наперед задану вимогу до екологічної підготовки» [2].

У своїх дослідженнях А.М. Рябов екологічну компетентність «усвідомлену здатність і готовність до продуктивної екологічної діяльності, спрямовану на поліпшення стану навколишнього природного середовища в процесі діагностики, рішення та попередження виникнення екологічних проблем» [3]. А «екологічна компетенція» у його розумінні - це «вимога до освітньої підготовки в області екологічної діяльності у зв'язку із зростаючим впливом людини в оптимальний потік природних процесів, спрямованої на виявлення, рішення та профілактику проблем екологічного характеру» [3].

Вважаємо, що процес розвитку екологічної компетентності майбутніх педагогів дошкільної освіти має свої особливості: 1) педагог повинен знайти не тільки систематизовані наукові знання про природу, а й мати високий рівень еколого-педагогічних знань; 2) природничо-наукового знання повинні бути інтегровані з гуманітарними; 3) педагог повинен відрізнити сформоване емоційно-ціннісне ставлення до природи, до людей, відповідальність за стан навколишнього середовища, готовність до відновлення порушеної рівноваги, здатність до самообмеження, дисциплінованість у виконанні закону; 4) екологічна компетентність його повинна проявлятися в прийнятті правильних технологічних, конструктивних рішень в роботі з дітьми.

Основна мета екологічної освіти майбутніх педагогів дошкільної освіти — розвиток екологічної компетентності студентів факультету початкового навчання, спеціальності «Дошкільна освіта» у процесі їх професійної підготовки і саморозвитку. Проведене нами опитування показало, що в традиційних умовах більше половини з числа обстежених нами студентів цього факультету (49%) в Чернігівському національному педагогічному університеті імені Т.Г. Шевченка мали низький рівень екологічної компетентності і тільки 20,11% виходить на високий рівень.

Це спонукало нас до пошуку нових умов, спрямованих на вдосконалення даного процесу. Проведений нами теоретичний аналіз підвів до висновку, що розвиток екологічної компетентності майбутніх педагогів системи дошкільної освіти у вищому навчальному закладі можливо при реалізації, перш за все, таких педагогічних умов, як:

1) розвиток емоційно-ціннісного ставлення студентів до світу природи як основи їх екологічної свідомості;

2) активне включення студентів у різні види еколого-спрямованої діяльності на етапах їх професійної підготовки.

Введення першої умови пов'язано з тим, що екологічна компетентність є багатоаспектний феномен, у якому ставлення до світу природи набувають для студента особистісну значимість.

Теоретичний аналіз проблеми показав, що тільки в другій половині ХХ століття люди стали усвідомлювати моральну цінність природи, необхідність в її збереженні і примноженні. Розуміння того, що антропоцентрична екологічна свідомість заводить в глухий кут, призвело до виникнення так званої « нової екологічної парадигми », основні положення якої сформульовані наступним чином: 1) людина, що володіє винятковими характеристиками (культура, технологія і т.п.), залишається одним з безлічі видів на Землі, взаємозалежних і включених в єдину глобальну екосистему; 2) людська діяльність зумовлена не тільки соціальними і культурними факторами, але і складними біофізичних, екологічних зв'язків, які накладають на цю діяльність певні фізичні та біологічні обмеження [4].

Нова екоцентрична свідомість не тільки кардинально змінює поведінку людей по відношенню до природи, а й визначає абсолютні і універсальні екологічні цінності. На думку Н.А. Бірюкової, система антропоцентричних цінностей заснована на тому, що світ створений для людини; Людина є мірою всіх речей; мірою цінностей природи - користь для людини; технократичний розрахунок при підкоренні і перетворенні природи. При цьому екологічні цінності дещо інші. Це; людина — частина природи (біосфери), міра всіх речей - універсальність життя на Землі; універсальна цінність природи, біосфери; узгодження потреб людства з можливостями природи, мірою стійкості біосфери [5].

Екологічна свідомість екоцентричного типу будується на уявленні про природу як самостійної цінності, незалежно від користі для людини. Звідси випливає необхідність в розвитку відповідного ставлення до природи як до рівної по цінності людини і ставлення до єдності « людина - природа » як до найвищої цінності.

Тому одна з найважливіших завдань щодо розвитку екологічної компетентності майбутнього педагога — зберегти і підтримувати позитивне емоційно-ціннісного ставлення до природи. На це спрямовано розвиток у них почуття генетичної єдності з природними об'єктами, почуття приналежності до природи. Близько до названого почуття - почуття єдності з природою, почуття любові до природи, патріотизм, почуття захоплення природою. В цей же час, але зі зміщенням предмета почуттів можна поставити і відповідальність за стан природи перед іншими людьми, наступними поколіннями.

Зі змісту екологічної освіти вчені не виключають і відносини, засновані на корисності природного оточення саме для людини, пов'язані з потребами людини в використанні природних ресурсів. У сучасних умовах в зміст емоційно-ціннісних відносин має бути включено почуття тривожності за стан природи, пов'язане з мотивацією її збереження і поліпшення. Але наявність цього почуття не може бути екологічно доцільним без почуття екологічного оптимізму, без віри в те, що екологічну ситуацію можна виправити [5].

Звідси випливає, що майбутній педагог дошкільної освіти, освоюючи нову систему екологічних цінностей: 1) повинен мати сформовану потребу в пізнанні навколишнього середовища; 2) повинен навчитися усвідомлювати єдині з іншими природними об'єктами генетичне коріння, знаходити спорідненість з природою і відноситися до оточуючих його тваринам, рослинам, як до своїх «братів менших»; 3) вміти відчувати біль за її неблагополучний стан; 3) бути готовим взяти на себе відповідальність за захист і поліпшення природного середовища.

На думку Н.С. Дежнікової, студент може вийти на різний рівень сформованості емоційно-цінносних відносин. Перший рівень відображає прагнення опанувати екологічними знаннями взагалі і станом екологічної ситуації місця проживання (міста, району, селища, села) зокрема. Другий виявляє здатність студента відчувати природу, співпереживати їй, відповідати за її екологічне здоров'я. Вихід на третій рівень означає бажання діяти, брати участь в акціях, рухах, тобто висловлює готовність проявити екологічну ініціативу [6].

Емоційно-ціннісне ставлення завжди активне (в позитивному або негативному значенні), і людина, у якого воно розвинене, завжди шукає область і спосіб його вираження, оскільки в основі відносини лежать потреби та мотиви людини, ідеали і цінності певного змісту. Формуванню екоцентричної свідомості майбутнього педагога сприяє розвитку таких емоційно-ціннісних відносин до світу природи, як відношення до єдності «людина-природа», ставлення до природи як до найвищої цінності людини; відповідальне, шанобливе і дбайливе ставлення до природи. Для розвитку емоційно-ціннісних відносин студентів до світу природи, що формують їх екоцентричну, екологічну свідомість, нами запропоновані і апробовані вправи, що входять в еколого-психологічний тренінг, модель якого була розроблена А. В. Ясвіна [7].

В ході проведення його нами використовувалися наступні методи: рефлексивні методи, методи екологічної ідентифікації, екологічної емпатії, емоційного протиставлення природних об'єктів людині, пошуку подібності природних об'єктів з людиною, звернення уваги на зовнішні прояви гармонії природи, розкриття внутрішньої гармонії природи, «згущення» краси природи засобами мистецтва. В якості основних засобів реалізації даних методів виступають предметні, конструктивні, особистісні вправи еколого-психологічного тренінгу, ігри, проблемні ситуації, технічні і комп'ютерні засоби.

Розглянемо другу умову - активне включення студентів у різні види еколого-спрямованої діяльності на етапах їх професійної підготовки. Введення його пов'язано з необхідністю цілеспрямованого розвитку у майбутніх педагогів умінь взаємодіяти з природними об'єктами. До числа таких умінь відносяться вміння розпізнавати, обстежувати, прогнозувати, і створювати оптимальні умови життєдіяльності організмів, вирішувати проблемні ситуації в сфері екології.

Через складність, неординарності екологічних проблем в сучасній науці ще не закріпилося однозначне уявлення про зміст поняття «еколого-спрямована діяльність». На наш погляд, найбільш широке розуміння, з нашої точки зору, належить Е.М. Карпенко. Еколого-спрямоана діяльність характеризується автором як «інтегративне поняття для позначення специфічних екологічних аспектів різних видів діяльності, спрямованих на оптимізацію взаємодії «суспільство і природа» [8]. У практичному плані еколого-спрямована діяльність - це виробнича діяльність людини з перетвореннями і природоохоронними цілями, природокористування, передбачаючи її можливі негативні наслідки [9, с. 78].

Під еколого-спрямованою діяльністю студентів ми розглядаємо

усвідомлену діяльність, що сприяє досягненню суспільно значущої мети: гармонізації та оптимізації взаємин, взаємозв'язку, взаємодії суспільства і природи, в процесі якої відбувається розвиток їх еколого-пізнавальних інтересів, поглиблення екологічних знань і розширення екологічного світогляду, набувається досвід особистої участі в практичному вирішенні педагогічних завдань екологічного виховання дітей.

Види еколого-спрямованої діяльності представлені досить широко: навчально-пізнавальна, природоохоронна, трудова, дослідницька, ігрова, художньо-естетична. Форми даної діяльності різні різноманітні. Серед них можуть бути акції, моніторинги природних об'єктів, посадка дерев, клумб, проведення свят «День птахів», «День Землі», екскурсії до краєзнавчого музею та інші. Праця з благоустрою міста, участь в природоохоронних акціях та іншої соціально-корисної діяльності дозволяють здобути майбутнім педагогам уміння вибудовувати правильні взаємодії з природою. Основними методами реалізації даної педагогічної умови були обрані проблемні і дослідницькі методи, ділові та рольові ігри, бесіди, інструктажі, вправи, методи екологічних очікувань і ритуалізації екологічної діяльності, метод екологічної турботи.

Таким чином, екологічна компетентність - інтегральна характеристика фахівця, що відображає його здатність і готовність до мобільної, оперативної та ефективної реалізації в професійній діяльності професійно-екологічних знань і досвіду на основі екологічно доцільних ціннісний-мотиваційних установок, універсальних здібностей і особистісних якостей, забезпечують соціально, екологічно і професійно доцільну поведінку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Гузь В.В. Дидактичні технології формування екологічної компетентності старшокласників у навчанні природничо-науковим дисциплінам. С. 52-56. Режим доступу. - [Електронний ресурс]: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/znpkp_ped/2008_14/2_02_Huss.pdf
2. Даниленкова В.А. Формирование экологической компетенции у студентов технического вуза.: автореф. диссертации на соискание ученой степени кандидата педагогических наук. 13.00.08. Теория и методика профессионального образования. / Даниленкова Валентина Анатольевна / Калининград, 2005. - 20 с.
3. Рябов А.М. Педагогические старшекласников.: автореф. дисс...на соискание ученой степени канд. пед. наук. 13.00.01 - Общая педагогика, история педагогики и образования. / Рябов Александр Михайлович/ - Москва, 2012.-23С.
4. Кряж И.В. Особливості репрезентації в свідомості відношень «людина-природа». Автореф. дисерт. на здобуття вченого ступеню канд.психол.наук. Харків, 1995.18 с.
5. Бирюкова Н.А. Особенности экологического образования за рубежом [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://portalus.ru>.